

ÇAĞLAYAN: İSTANBUL'UN BİR GECEKONDU BÖLGESİNİN TARİHİ VE GELİŞİMİ

Prof. Dr. Nefiye SARAN

GİRİŞ:

Bu çalışma, İstanbul'un önemli bir gecekondu bölgesi olan Çağlayan'ın doğuşu ve gelişimiyle ilgili olup, bölgede 1963 yılında yapılmış olan bir anketin sonuçlarını inceleyecektir. Çalışma, 2865 sayılı İmarat Kanunu ile Yasama Dairesiyle yerelden gündeme gelen gecekondu probleminin karışık yapısına bir örnek sunmayı amaçlar.

Bir kaynağa göre (Hesse, 1966), dünyada nüfusu 20.000 ve daha fazla olan ikili binalarında yaşayan nüfus, 1800'de 1950 yılları arasında, 21,7 milyondan 502,2 milyona ulaşmıştır. Bu artış, 150 yıl içinde o bölgede yaşayan nüfusun 23 misli artmasını demektir. Aynı süre içinde dünya nüfusundaaki artış ise, nüfusun 2,6 katıdır. 1800 yılında dünya nüfusunun % 1,4'ü, nüfusu 20.000 ve daha fazla olan yerlerde yaşıyor, 1950 yılında bu yüzde % 20,9'a ulaşmıştır. Hesse Hoyt, değişik bir hesaplama yaparak aynı sonucu ulaşıyor. Şöyle ki: nüfusu 20.000 ve daha fazla olan kentlerde yaşayanların 1960 yılında artışı oranı % 27,12'dir. Bu yüdenin kapladığı sayı ise, 803 milyondur. % 27,12'nin % 18,92'si ya da 500 milyondan biraz fazla, nüfusu 100.000 ve daha fazla olan ikili binalarında yaşamaktadır. (Hoyt, 1962, s. 31). Bu şekilde büyük kentleşme Batı dünyasının özelliklerinden uzaktan bu yana yapıldığı bir olaydır. Bu olay ancak tarım ürünlerindeki üstün fazlasının giderek artmasına, karım da gelişen şehir olanaklarına ve sosyal anlayışta değişikliklere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçten sonra geçen 150 yıllık süreçte dünya nüfusunun ve kentler nüfusunun artışları tablo göstermektedir.

Genel Hesse, 50 yıllık dönemler içinde dünya nüfusunun ve dünya kent nüfusunun yüzde artışlarını aşağıdaki tabloda şöyle göstermiştir:

de zaman Kâğıthane sifalı kapalı sulu sülhüden taburama bükün-
düğü akteri tel döglerini sübhen ezdenen yoluna bur.

İstanbul Ünversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Antropoloji
Bölümü, 1962 yılında Gültür-Bilimimize Gerekende Anımsama-
nın bir parçası olarak bu bölgede de bir survey yaptırıldı ve e tarih-
te bölgedeki binaların 1957'nin (%) 82.8 ile görüne yapmıştır. Bu
anılmadı. Çığlayın'a e zamanlı sifasının (% 34.8) a ile ilgili
bilgi toplandı.

Daha sonra aynı bölgede biri 1962, diğeri 1973 tarihlerinde ol-
muş kore iki araştırma daha yapılmıştır, ancak burada Çığlayın'a
değilimi ile ilgili sonuç çıkmamıştır. Her üç araştırmaya sonuçları
yeni gözüyle dökülmüştür.

4- Çığlayın'ın Değeri ve Anı Değeri

Çığlayın, Kâğıthane köyüne ait bir anı parçasıdır ve Sultan
II. Beyazıt'ın (1481-1512) gökten Taya Hatun'ın vakfıyla olarak
zamanında kadar gelmiştir. Köy, anıni binaların içinde, Damad
İbrahim Paşa (1718-1730) tarafından 1727 tarihinde kurulan köye
indirilmelerinden almıştır. İB. yarıyılı ileli bir mezar yeri olarak
gelen bu bölgede, Damad İbrahim Paşa zamanında katına kuru,
mermer döşeli binalar, kasavalar ve Padışaha ait mezar yapıları yer-
de. Ayrica bölgedeki tarihi çok eskiye giden iki de anı bulmuş, II.
Sultan Mahmud (1808-1839) zamanında Kâğıthane'de yapılan Kasrı,
sütlü pillerle süslenmiştir. Çığlayın Kasrı anıni almış, daha
sonra kurulan mahallede de bu kare anıni ve binaların agraması ve
te. Kâğıthane'ye halk zaman zaman gelip yerleşmiştir. 1871-1878
Dermanlı-Eski harbinden sonra burada gelen göçmenlerin etkisiyle
sifalı anıni binaları. 1947'de 1210, 1950'de 2.100, 1955'de 3000,
1960'da 23.000 ve 1965'de 57.000'ye ulaşmıştır. Ancak Kâğıthanenin
çukur bir saba olması ve zaman zaman su baskılarına uğraması ve
denizle yitileceği korkulu sonucu olarak, aynı köyde gelen fabrika-
ların çıkmasıyla birlikte guların kurulabilmesi amacıyla başında
Çığlayın bölgesi yeni bir mahallenin kurulması için seçilmiştir (Öz-
kütan, 1966).

Bölgedeki bir köyden gelen de, bu anıni Kâğıthane köyüne
indirilmesi için anıni, halka beşerli bir pıla dükünde dökülmüştür.
Söylenir ki: Yabanda beşerlikli gibi Çığlayın anıni Taya Hatun'
un vakfıyla olarak Kâğıthane köyüne başlı bir anıni. Bu anıni

1. Dörya savaşı sonuna kadar devam eder. Ancak Osmanlı İmparatorluğu savaştan yorulunca İstanbul işgali edilir. İşte bu işgalden yararlanan Boduruşlu ya da BODASAKİ adındaki bir Rum, şimdiki Hürriyet Bölgesinin karşısındaki yerleri, Venizelos'un beyhüsesini diktirmek gerekmesiyle satın almak ister. Ancak Kâğıthane mahallesinin güdülü tapkisi ile karşılaşır. Bunun üzerine arzuyu bir başka yolla de geçirmeye çalışan Boduruşlu, bu işi başarır; o zamanlar gerek Kâğıthane gerekse Çağlayan mülkelerini Hasköy idari alanında bir bölgedir.

Boduruşlu, Hasköy marifetini dahilinde başka ait bir arazinin 1/3 hissesini satın alır ve bu yerin Abide-i Hürriyet karşısında olduğunu iddia eder. O zamanlar Tanrıya bağlı denilen bu yerler için Tapu'dan memurlar gelerek tahkikat yaparlar. Boduruşlu ya da Boduruşlu, Kalyoncu kulluğu mahallesini muhtarı olan bir Rum'a ve Laika mahalliyetini olan bir Ermeni'yi şahit gösterip bunlar sayesinde salve imzalarını düzenlenerek elindeki tapuman Abide-i Hürriyet karşısındaki araziye ait olduğunu kanıtlar. Bu arada o zaman Micalıpeköy muhtarı olan bir Rum da Boduruşlu lehinde şahadetine bulunursa da sonraki iddialarından ifade eder. Ancak bu bir işe yaramaz ve Boduruşlu'nun elindeki tapuman Abide-i Hürriyet karşısındaki arazinin bir kısmına ait olduğunu kanıt verir. İşgali kuvvetleri Türkiye'yi terk'e mecbur kılınca Boduruşlu hürriyet kafe ve kütüphanesini de satıp etmeye başlar ve aldığı yerleri İshak İter adlı bir Musevi'ye satarak Türkiye'den kaçır ve Yunanistan'a gider. (Örten, 1968 ve bölge raporları).

Boduruşlu Türkiye'den kaçtıktan sonra Türk hükümeti Lozan Anlaşması hükümlerine göre, Kâğıthane köyü hudutları içinde kalan araziye hacziye imkân ettirdiğini iddia eder. Ancak bu defa işgali bir durum ortaya çıkar. Üç ayın taraf bu arazi üzerinde hak iddia ederek 1927'de mahkemeye başvururlar; Taraflar şunlardır:

1. Kâğıthane köyü: Bu yerlerin işgali kuvvetlerinin yardımıyla ve büyük şahadetlilerle alındığını iddia ederek eski sahibin Kâğıthane köyü olduğunu savunur.

2. Hacize: Lozan Anlaşması'na göre arazinin hacziye ait olduğunu iddia eder.

3. İshak İter: Boduruşlu günahtan önce bu yerleri kendisine satmış ve kendisinin de Türkiye'de mükim olduğunu, dolayısıyla Lo-

mağaz. Böylece ilk parselleşiminde öngörülen amaç bütünlük, bah-bahçeli evler yavaş yavaş yerlerini apartmanlara terk etmişlerdir. O tarihlerde bir jandarmalık bir kuvvete sahip olan Köy İhtiyar Hey'eti ne kadarla mücadele edermişti, belki de etmeyi istememişler.

Engin Örsün'ün 1966'da yaptığı çalışmada tesbit ettiği bir diğer husus da, Çağlayan'da ilk parsel dışı evlerin yapım tarihinin 1899-1962 yılları arası olduğudur. Pek tabii ki daha sonraki yıllarda geç-kinde yapımı hızlanmış zamanla, yukarıda belirtilen bölge hemen tümüyle insanlı inşaat ve geçkinde ile dolmuştur. Bölge-deki huzlu yapı faaliyeti, 1963 araştırması sonuçlarını izleyerek işaret edebiliriz.

1963 Araştırması, Çağlayan'ı bölgelere ayırarak yürütülmüş ve her bölgedeki ev sayım, nüfus, dikeylik, inşaat sayım, v.s. tesbit edil-miştir. 1966 araştırması da aynı bölgelerde yürütülmüş ve I. bölge de-ğildir meslekde 60 yılda ev sayımında % 28 oranında bir artış tes-bit edilmiştir: Sayıların ifade edersek, 1963 Temmuz'unda I. bölge-de oturan ev sayısı 253'dür; 1966'da ise bu sayı 316'ya çıkmıştır. Tüm Çağlayan bölgesinde de; yılda oturan mesken oranındaki artış % 12 olup, o tarihten sonra inşaat daha da hızlanmış, yapıların niteliği değişmiş ve özellikle bölgenin ortasından geçen ve Vatan Cad-desi adı verilen asfalt yol boyunca, evler apartmanlara dönüşmüş-tür. Bölgenin süratle rural gelişmişliği ilköylü olmak için 1915 araştı-rması da bir göz etmek gerekir:

"Çağlayan, Vatan Caddesi adı verilen bir yol boyunca ve bu yo-lun iki tarafına yayılmış bir bölgedir. İstanbul Belediyesi'nin 1961'e kadar çıp dökmek için Arnavut kaldırımları olarak yaptırdığı bu yol halften ricasıyla Refik Talpa tarafından parke yola döndürüldükten-ve vadiye inen kesim ise toprak olarak bırakılmıştır. 1967'de Çağla-yan'da Vatan Caddesi'ne bağlı yaklaşık 25 sokak mevcuttur.

1915 Çağlayan'ın durumu ise çok farklıdır; Vatan Caddesi dışında, Sinazapa Caddesi, Park Caddesi, Bozaran Caddesi, Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi, Tapoçukçu Caddesi olarak kesme adı alı-yan sokak geniş yol yapılmış olup bu caddelere bağlanan 47'de sokak vardır. Ana caddeler üzerinde yedi, sekiz katlı yüksek apartmanlar ve büyük iş yerleri mevcuttur. 1963 yılında bölgede mevcut su, yol, elektrik ve kanalizasyon sorunları halledilmiş, bölgeye 19. Temmuz 1974 tarihinde P.T.T. gelmiş, evvelki bekaç yarı telefon kulübesi kon-muş daha sonra da evlere ve iş yerlerine telefon bağlanmıştır. Başka

Tablo 2: Çiftliklerin Aile, Köy ve Aile Başına

Bölge	Toplam Aile	Köyler Aile	%	Köyler Aile	%	Toplam Köyler Aile	%	Köyler Aile	%
I	208	23	10,9	18	8,7	1207	58,4	10	4,8
II	277	33	11,9	31	11,2	1288	46,5	13	4,6
III	448	117	26,1	28	6,2	1488	33,2	12	2,6
IV	508	133	26,2	16	3,1	1191	23,4	10	1,9
V	505	108	21,4	21	4,1	1483	29,3	15	2,9
Toplam Bölge	1446	403	27,8	117	8,1	6053	41,9	42	2,9

Definisi Asamuloh, % 18,1 orangnya b; Asamuloh dan gelendak untuk (Suhua, 1975). Interaktifa gahy yitlan gahy gahire gelendakow nusanawapua da, gonawaka 1970'wadan sewi hane nakan % 80 orangja gelendak bha kane gonawakow ubi'kongelendak. Definisi gonaw hant' gon' baw' wa' ng' bakanke 15-25 jay' amawaka dipigawakow' wa 15 jaldan' bawda' ubi' kane' kane' k' abakan' orangna jay'pan' 10,5% kane' dipigawakow. Gonetlick' hane' "sewalter" obap, kane' hane' warit' warit' gahank' wa' gonaw' jilante' gelendak' hanyja jay'kongelendak. Data' kane' gonaw' 30 jay' orangna' obap' kandelendak' daka' gelan' alirahy' wa' kanyawelendak' bay' hane' wa' jaldan' gonawakow'. 1960' waganawakow' Capihyon' gonw' ba' ng' hane' salijet. Hane' rekawakow' jay' 39,5 obap, eponetih' jay' 36,0 an'. Amak' ba' modjon' jay' orangna' kane' balawana' srawe'wa' gonw' dipigawakow, kane' abakar' daka' jay' jay'war' obaj'wamakow, 500' gahon' ba' ba' 30' orangna' hane' daka' gonw' jay'wanda' balawakowakow'.

Capihyon'wa' fawekow' tabal' dawana' da' wedi' oltanaw'ir. Alir' rekawakow' jilante' balawana' srawe'wa' gonw' tabal' dawana' dipigawakow'. An' Gonetlick' hane'war' daka' gonw' abakanawakow, an' ubaj'pante' wa' kane' hane' daka' ubaj'pante'. Ba' tabal' gonawakow' hane'war'ir. Alir' rekawakow' % 46,1 daka' hane'war' ubaj'pante' warit'. An'wakin' tabal' dawana' ba' abaj'pante' dipigawakow. Hane'war' tabal' dawana' orang' sedek' % 16,0'war'. Bane' kanyak', ba' wa' etekel' gonawakow' obaj' jay'wanden' kane' wa' balawakow' daka' gonaw' obap' hane'war'ir, ora' abaka', hany' wa' hali' warit'pante' da' dawana' abaj'pante'warit'ir. An'waki' hane'war' jaldan' hane'war'ir, daka' sewi' gonw' dipigawakow'.

C - Capihyon'ow' 1963: Tab' Modjon'ow'

Yakawda' balawakow' jilant' gonw', Sewaj' Asamuloh'ow' Bawon'ow'wa' 1960' araj'wamakow' Capihyon' baligawakow' hane'war' ubaj' pante' ubaj' araj'waki' obaj' rek' wa' hane' rek' jay' da' kane' wa' kanyawakow' warit'pante' jay'warit'ir. Capihyon'wa' mabawakow' hane'war'ir kane' jay'warit' obaj'wanden' kane'wa' ba' hane'war'ir fawit' kanyawakow' jay'warit' warit'pante' jilant' gonw'. An'waki' hane'war'ir mabawakow' kane'wa' da' sedeki' orang' seligawakow'. Mawakow'war' gelendakow' orang' dipigawakow'ir' wa' kane'war' baligat' hane'war'ir' da' jay'warit'ir' obaj'ir. "Pak' 60'", "39'", "Oris" wa' "Fana'" abaj'k' baligat' mabawakow'. Ba' baligat'orangna' jilant' kane'war' gonawakow' "39'" (% 36,3) wa' "Oris" (% 42,4) abaj'k' mabawakow'ir. "Pak' 60'" kanyawakow'ir' da' mabawakow' % 20' orangna' an' hane'war'ir' obaj'pante'. 1975' araj'wamakow' ba', Capihyon' baligawakow'ir' obaj'k' baligat' hane'war'ir' "pak' 60'" kanyawakow'ir' an' kanyawakow'ir'. An'waki' orangna' hane'war'ir' jilant' gonw'. Bagin' baligat'ir' kog'

zahaten kalınması nedeniyle, asle gecekonda yapma mevcut değildir. Yapılan yeni yapılar, eski evlerin yıkılmak yerine yeni ve sağlıklı yapıların yapılması şeklindedir; bir kısmı yapıların üstüne bir kat çıkılarak eski evler apartmanlara dönüştürülmektedir (Kabalcı, 1975). Kuzuların ifadesine göre: 1975 Çağlayan'ında, yüksek yeni yapılan binaların tahribatı, sonradan bölgeye gelen ve arsa değeri yüksek olan yerleri (Nispeti imadî ile) aynı alanak binaları yıkıp yerine sigorta apartmanları ya da evler yapılan yeni kiplerdir. 1963 Çağlayan'ında aynı sınırdır bölgede ikamet eden oran pek büyük değildir. Çünkü yapıların 1955 yıllarında başladığı bölge, o yıllardan sonra artan bir sınırlık nüfus çekmeye başlamıştır. 1964 yılında görüldüğü gibi 1929 yılından sadece 74 il altı yıldan fazla bir sınırdır gündüki oranında ikamet etmekle, 438 i ise son bir yıldır aynı evde oturmaktalardır.

Genel olarak 0-4 yıldır İstanbul'da oturanlar ki, başlıca çağlayanı doğrudan Çağlayan'a gelmiş ve burada bir ev sahibi olma niyetinde olanlardır, bunlar memleketlerindeki hayat koşullarından daha iyi hayat koşullarına alışabilmelerine inandıklarından köylerini terk etmişlerdir (Kabalcı, 1975).

Üstelik % 83.0 oranında doğrudan İstanbul'a gelen bu kişiler kendi hayatını köy hayatından çok daha iyi ve tatminlik olduğunu da savunmaktadırlar. Konuşmalarına ancak % 4.1 u köye dönüşmeyi tercih ettiklerini söylemişlerdir.

Çağlayan'da ikamet edenlerin evlerinin fiziki koşulları, İstanbul kentindeki birçok gecekonda koşullarından çok daha iyi olmak niteliğindedir. Üstelik meskenlerin bu olumlu yönlere yillar geçtikçe daha da düzelmekte, kentlerdeki orta sınıfın yapacağı koşullarına yaklaşmaktadır. Hernevi her evde aynı mutfak, yatak odaları, tuvalet ve yakanlarak yalvar mevcuttur. İlk yapıldıkları tarihlerde modern sağlık koşullarına nispeten düşük gecekonduların mevcut olduğu Çağlayan'da, zamanla bunlara dirençli teşah edilmiştir. Örneğin 0-4 yıldır Çağlayan'da ikamet edenlerin % 96.2 sında aynı bir mutfak varken 15 yıldan fazla zamandır bölgede olanların % 85.1 i aynı bir mutfak mevcuttur. Tuvalet kurama da aynı şekilde olup, 0-4 yıl Çağlayan'da ikamet edenlerin % 82.5 iğinde evlerinde kumduzuna alt tesisatları varken bu oran 15 yıldır Çağlayan'da olanlarda % 93.02 ye yükselmiştir.

Çağlayan'da ikamet edenlerin 1963 de en önemli derdiklerinden biri su problemi idi. Araştırma yapıldığı sırada bölgede sadece 3 çeş-

na paralelinde cevap vermişlerdir. Ancak görüşmeler sırasında bazı ailelerin "büyü memleketle gitmedikleri" ve "memleketle kimsa kalmadı" gibi cevaplar da verdikleri tesbit edilmiştir. Kent'e kalış süresi uzadıkça memleketle ilişkisi zayıfladığı söylenebilir.

Görüşme yapılan 1029 hanede yane resmi genetikte İstanbul'a geldiğinde evli olduğuna, ancak eşleriyle birlikte gelmediklerini bildirmişlerdir. Meselâ, 1029 hane vesîsinin % 66.9'u evli olduğuna habde, eşleriyle gelmelerin oranı % 40.1'dir. Görüldüğü gibi, kent'e evvelâ gelen erkekler evli iken iş ve yer temin etmekten sonra ailelerini getirmişlerdir. Büyük bir oranda memleketlerinde evlenen kadın ve erkeklerin ilk evlilik yaşları da oldukça küçüktür. Genellikle aklere gitmeden önce nişanlanan erkek, akırdan gelirden sonra evlenmiştir. Mdn. evlilik yaşı 22.5 olup, kadınlarda bu yaş 16.4 olarak hesaplanmıştır (Şahin, 1975).

İlk evliliklerinde erkeğin baba evinde bir süre yaşayan yeni evliler göçe karar verdiğinde eşlerini baba evinde bırakarak kent'e gelmişler ve burada memleketi ve ailelerini tanımadan yardım edilmişlerdir. Çok çeşitli nedenlerle fakat genellikle çalışmak için (% 80.5) İstanbul'a gelen bu grup, İstanbul'un çeşitli semtlerinde oturmuş, nihayet memleketlerinin, % 24.5 oranıyla akrabalardan bahabundağa, % 58.2 oranıyla madîi olanaklarından bir ve olanaklı taşınmış Çalğayan'a gelmişlerdir. Bulandıkları semtlerin % 80 oranıyla memleket olduğuna söyleyen Çalğayan halkı, kentlilerin pek çok özelliklerine daha o zaman sahiptir. Evlerinde büyük bir oranda radyo, Tv. ve hattı telefon olan aileler % 54.5 oranıyla garçe aileler ve kitle haberleşme araçlarından iç ve dış politikaya ileriye. Öğullarını ve kızlarını Üniversiteye göndermeyi düşünen ana ve babalar % 55.0 oranıyla sınırmaya giderler ve 1963 yılında kadınlarda % 85.4 oranıyla geyaf ve buna benzeyen bir giysi giymediklerini söylerler (Kaya, 1975).

Çalğayan ve diğer geçirincü semtlerinde yapılan ciddi araştırmalar, kardan kent'e göç edenlerin yavaş yavaş fakat mutlak olarak yinede değiştiğini göstermekte ve bazı özelliklerine mevcut olan halde, geçirincülerin plâncılık ilâmlenmişliğine işaret etmektedir. Üstelik kentlerde paktete mevcut mesken ihtiyacına cevap verecek nitelikte sahip bir özellik olduğuna göstermekte, anlamlı ve akıldın bir politika ile devlet-halk işbirliğinin gerçekleştirilebileceğini kanıtlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akayun, Taylan: *Türkiye'de Akademi Göçleri*, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi 1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1972.
- Başlar, Mark Hanna, Noduri, Turgutle: *Urban Dwelling Environments: İstanbul, Turkey*, Cambridge Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 1976.
- Bayram, Tümen: *Çağın I. Bölge Raporu*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Anabilim Dalı, 1963.
- Birlikan, Fahir: *Çağın II. Bölge Raporu*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Anabilim Dalı, 1963.
- Brown, Gerald: *Urbanization in Newly Developing Countries*, Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall Inc., 1966.
- Brown, Gerald: "Some Observations on Urban Problems of Developing Countries", *Report of the International Conference on Urban Problems and Regional Development*, Social Institute of Urban Studies and Developmental, Yonsei University, 1970, s. 46.
- Gürğin, Ayhan: *Köyden Beklenen Çağın*, İstanbul'da İF. Bölge Raporu, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Anabilim Dalı, 1963.
- Gültekin, Anadol: *Çağın III. Bölge Raporu*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Anabilim Dalı, 1963.
- Hart, W. C. M.: *Zeytinliğin Geomorfik Akışı*, Çeşme: Nispetiye SARAN, İstanbul Tıbbi Tıp Fakültesi, İstanbul: Kıtabel Matbaası, 1968.
- Hart, Huzar: *World Urbanization: Expanding Populations in Developing World*, Washington, D. C.: Urban Land Institute, 1962.
- İstanbul Şehri İstatistik Bürosü: *İstanbul İktisadi Nüfus ve İstatistik Müdürlüğü*, 1979-1981.
- Kaya, Bekir: 1963 Fikriye Çağın'ın Sosyal ve Ekonomik Durumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü, Nispetiye Matbaası, İstanbul, 1971.
- Köknel, Kılıç: 1963-1975 Çağın'ın Mevcut Durumu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü, Nispetiye Matbaası, İstanbul, 1975.

- Layton, A. *Apollonia: Rural-Urban Migration and Metropolitan Development*. Toronto: METERMET Metropolitan Studies Series, 1971.
- Özbek, Ergin: *Çalışmalar I*. Bilgi Akademi, İktisadi Örnekleme, İktisadi Felsefe, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Arivi, 1983.
- Özbek, Ergin: *Çalışmalar IV*. Türk, Akademi ve İktisat Dergisi, İktisadi Örnekleme, İktisadi Felsefe, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Arivi, Nispetiye'de Meskenler, Trabz, 1985.
- Sarna, Neşane Turkey, *Geographic and Social Perspectives*, E. I. Bell, 1974.
- Sarı, Bekirhan: 1967 *Çalışmalar*. Anadolunun Akademi Dergisi'nde yer alan İktisadi Örnekleme, İktisadi Felsefe, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Arivi, Nispetiye'de Meskenler, Trabz, 1974.
- Selvi, Sait: *Çalışmalar IV*. 1983 *Türkiye Toplum Akademi Dergisi*. Akademi Arivi, İktisadi Örnekleme, İktisadi Felsefe, Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Arivi, Nispetiye'de Meskenler, Trabz, 1974.
- Selvi, İbrahim: *İktisadi Felsefe ve Sosyal Antropoloji*. Ankara: *Çalışmalar ve Örnekleme* serisi Arivi, 2000. *İktisadi Felsefe ve Sosyal Antropoloji*. I. T. D. Mimarlık Felsefesi, İktisadi Felsefe, 1979.
- Tanrıvermiş, Enis: *Tarhihi ve İktisadi İktisadi İktisadi Örnekleme*. Ankara: Yayıncılık, 1971.

